

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΘΕΜΑ:

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ
ΣΕ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΑΠΟΓΛΟΥ

Επιβλέπων Καθηγητής

Οικονόμου Ηλίας

Ρέθυμνο 2013

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ ΜΟΡΦΕΣ-ΕΙΔΗ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΑΙΤΙΑ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ Ο ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ	27
ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	31
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	33

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ορισμός-Έννοια

Η έννοια ρατσισμός προέρχεται από τη λέξη «ράτσα» που σημαίνει γένος, φυλή. Η λέξη «ράτσα» εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 13ο αιώνα στην ιβηρική χερσόνησο (ισπανικά «raza» ράθα και πορτογαλικά «raça»!ράσα), εικάζεται δε ότι προέρχεται ετυμολογικά από το αραβικό «ras», που σημαίνει κεφαλή ή τον επικεφαλής γένους ή φατρίας και υποδηλώνει τη φυλετική καταγωγή των ατόμων.

Η έννοια της ράτσας έχει ιστορία τουλάχιστον τεσσάρων αιώνων , σε αντίθεση με αυτή του ρατσισμού που για πρώτη φορά εμφανίστηκε μόλις στο μεσοπόλεμο και απέκτησε μεταγενέστερα «το χαρακτήρα πολεμικής με στόχο το δόγμα της φυλετικής ανισότητας των ανθρώπων». ο όρος «ρατσισμός» υποδηλώνει κάθε μορφή κοινωνικής διάκρισης. Σε αντίθεση με την έννοια της «ράτσας», που έχει, όπως είδαμε, ιστορία τεσσάρων και πλέον αιώνων, ο όρος «ρατσισμός» πρωτοεμφανίστηκε μόλις στο μεσοπόλεμο και είχε, όπως και η λέξη «ρατσιστής» αργότερα, το χαρακτήρα πολεμικής με στόχο το δόγμα της φυλετικής ανισότητας των ανθρώπων. Κι ενώ ο όρος «ρατσισμός» είναι από ιστορικογλωσσική άποψη σχετικά πρόσφατος, ο ρατσισμός με την έννοια της κοινωνικής διάκρισης αποτελεί διαχρονικό φαινόμενο, δεδομένου ότι μορφές «πρωτογενούς» ή οιονεί ρατσισμού, όπως τις αποκαλεί ο Immanuel Geiss, συναντούμε σε όλες ανεξαιρέτως τις ιστορικές κοινωνίες. Κλασικές περιπτώσεις πρωτογενούς ρατσισμού θεωρούνται οι κοινοτικές διακρίσεις σε βάρος των λεγόμενων «μιαρών», των «ανέγγιχτων» (untouchables) στο ινδικό σύστημα της κάστας, το αίσθημα της πολιτιστικής υπεροχής των αρχαίων Ελλήνων απέναντι στους «βαρβάρους», ο θρησκευτικός και πολιτικός αντιουδαϊσμός, καθώς και η αρνητική αντιμετώπιση των μαύρων στον αραβικό κόσμο του

Μεσαίωνα. Με την παραδοσιακή σημασία του όρου, ρατσισμός είναι το δόγμα σύμφωνα με το οποίο οι ανθρώπινες ιδιότητες και ικανότητες είναι φυλετικά προσδιορισμένες. Το ανθρώπινο γένος είναι διαιρεμένο σε «φυλές» οι οποίες βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση «ανωτερότητας» ή «κατωτερότητας», ανάλογα με τα κληρονομικού χαρακτήρα βιολογικά τους γνωρίσματα. Την πρώτη θέση μεταξύ των «φυλών» κατέχει η λευκή «φυλή», η οποία και είναι από τη φύση ταγμένη να κυριαρχήσει πάνω στις άλλες. Ο ορισμός αυτός αποδίδει πλήρως το πνεύμα του βιολογικού ρατσισμού, δεν καλύπτει ωστόσο το σύνολο των εκφάνσεων του σημερινού ρατσισμού, αφού το σύστημα της φυλετικής αιτιολόγησης του ρατσισμού έχει «εμπλουτιστεί» με ψυχοκοινωνικά και πολιτισμικά «επιχειρήματα» αλλά και με θεσμοποιημένες μορφές κοινωνικών διακρίσεων. Στο βαθμό που οι πολιτικές ευαισθησίες των σύγχρονων κοινωνιών δεν επιτρέπουν αποκάλυπτες εκδηλώσεις βιολογικού ρατσισμού, εμφανίζονται νέες μορφές ρατσιστικής συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα ο ρατσισμός σε βάρος εθνικών, θρησκευτικών και γλωσσικών μειονοτήτων, η εχθρότητα και δυσανεξία απέναντι στους μετανάστες γενικά και στους πολιτικούς και οικονομικούς πρόσφυγες ειδικότερα, ο κοινωνικός ρατσισμός σε βάρος ατόμων με ειδικές ανάγκες καθώς και περιθωριακών ομάδων (π.χ. οι ομοφυλόφιλοι, οι ασθενείς του Aids κ.λπ.), ο σεξισμός με θύματα τις γυναίκες και, τέλος, ο θεσμικός ρατσισμός (διακρίσεις των δημόσιων και κρατικών υπηρεσιών σε βάρος μειονοτικών ομάδων και ατόμων). Ρατσισμός είναι να θεωρούμε κάποια άλλη ομάδα ανθρώπων ως κατώτερη ή ακόμη και άξια περιφρόνησης, λόγω της φυλετικής ή εθνικής τους καταγωγής. Ο ρατσισμός ισούται με την απόρριψη των ατόμων λόγω της διαφορετικότητάς τους, τα οποία μέσα από την πίεση που δέχονται οδηγούνται στην αδυναμία άσκησης κάποιων δικαιωμάτων. Είναι «οποιαδήποτε στάση, συμπεριφορά ή πεποίθηση που στρέφεται εναντίον κάποιας κοινωνικής ομάδας λόγω της εθνικότητας, της φυλής ή του χρώματος των μελών της» (Γκίκας, 1994: 110).

Επίσης, ο ρατσισμός σύμφωνα με τον Horton είναι «ένα πολλαπλής στάθμης και πολυδιάστατο σύστημα της κυρίαρχης ομάδας κατοχής εναντίον εκείνων των αποδιοπομπαίων τράγων, ή φυλής ή εθνός, μιας ή και περισσότερων, θεωρητικά, κατώτερων κοινωνικών ομάδων.»(Horton and Sykes)

Ο ρατσισμός σύμφωνα με τον Mosse, χαρακτηρίζεται από μια ολότητα. Καλύπτει ολόκληρη την ανθρώπινη προσωπικότητα, τα βλέμματα, την συμπεριφορά και την νοημοσύνη. Είναι μια παγκόσμια αντίληψη τόσο ολοκληρωμένη όσο άλλες ιδεολογίες, που εξελίχθηκαν κατά την διάρκεια του 19ου αιώνα, όπως ο σοσιαλισμός και ο συντηρητισμός. Πράγματι, με την αξίωσή του στην σταθερότητα και σε μια αλήθεια που ξεπερνάει τα όρια του ατόμου, ο ρατσισμός μπορεί να αποκαλεστεί ως πολιτιστική θρησκεία και όπως κάθε σύστημα αρχών μιας θρησκείας, δημιουργεί το δικό του κόσμο με μύθους και σύμβολα. Οι φυλετικοί μύθοι είναι αρκετά γνωστοί, ανησυχούν, για τις προελεύσεις από μακριά, τις δυσκολίες και τους θριάμβους μιας φυλής, οδηγώντας σε εξαγορά όταν κερδίζονται οι πόλεμοι των φυλών. Ο ρατσισμός απευθυνόταν και απευθύνεται στην ίδια επιθυμία για σταθερότητα και εξαγορά, είναι πάντα συγκεντρωμένος και δεν αφήνει τίποτα να αλλάξει (Mosse, 1995).

Ο ρατσισμός ξεκινά αναμφίβολα από προκαταλήψεις που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Οι ρατσιστές έχουν προσχηματισμένες αρνητικές ιδέες για τα άτομα των άλλων φυλών. Τις προκαταλήψεις αυτές τις υποστηρίζουν, εστιάζοντας στις άσχημες πλευρές που παρουσίαζαν οι άνθρωποι των άλλων φυλών (Γκίκας, 1994).

Το φαινόμενο αυτό συνδέεται μερικές φορές με τον εθνικισμό που ορίζεται ως «η υπερβολική αγάπη για το έθνος και η αποκλειστική προσήλωση στα εθνικά ιδανικά και στα στοιχεία που συγκροτούν την μοναδικότητά του» (Τότσικας, 1997: 239).

Αρκετά έθνη βλέπουν τους άλλους σαν βιολογικά κατώτερους, σαν να ανήκουν σε μια κατώτερη φυλή, σαν να είναι φτιαγμένοι από κατώτερο υλικό (Γκίκας, 1994).

Μορφές-Είδη Ρατσισμού

Ο ρατσισμός με την πάροδο των χρόνων έχει «προσαρμοστεί» στις κοινωνικές επιταγές, αλλάζοντας μορφές ανάλογα με τις ανάγκες και τους στόχους. Παρόλα αυτά καταφέρνει πάντα να διαιώνίζεται. Ας δούμε τις συνηθέστερες μορφές του.

Ρατσισμός αποστροφής, σύγχρονος ρατσισμός, συμβολικός ρατσισμός, παλινδρομικός ρατσισμός, αμφίρυθμος ρατσισμός είναι μερικά από τα ονόματα που προσδίδουν στον νέο ρατσισμό. Όλες αυτές οι θεωρίες υποστηρίζουν από κοινού την άποψη ότι οι άνθρωποι βιώνουν μια σύγκρουση ανάμεσα σε μια βαθιά ριζωμένη συναισθηματική αντιπάθεια απέναντι σε ορισμένες φυλετικές έξω-ομάδες και στις σύγχρονες αξίες ισότητας που τους ασκούν πίεση να συμπεριφερθούν με μη προκατειλημμένο τρόπο.

Η βαθιά ριζωμένη συναισθηματική αντιπάθεια εκφράζεται ως απροκάλυπτος ρατσισμός όταν η κατάσταση είναι τέτοια ώστε να εξασθενούν οι αξίες ισότητας. Σύμφωνα με την έννοια του συμβολικού ρατσισμού του Sears (1988), τα αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους μαύρους (που βασίζονται σε πρώιμα μαθημένους φυλετικούς φόβους και στερεότυπα) αναμιγνύονται με ηθικές αξίες ενσωματωμένες στη προτεσταντική ηθική για να δικαιολογηθούν κάποιες στάσεις κατά των μαύρων και επομένως να νομιμοποιηθεί η έκφραση τους.

Ένα άλλο είδος ρατσισμού είναι ο θεσμικός ρατσισμός (institutional) ο οποίος εμφανίζεται δομημένος μέσα στους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς. Εμφανίζεται στις πράξεις φορέων και κυβερνήσεων, όταν κάνουν διακρίσεις είτε σκόπιμα είτε έμμεσα εναντίον συγκεκριμένων ομάδων ανθρώπων για να περιορίσουν τα δικαιώματά τους. Ο θεσμικός ρατσισμός είναι περισσότερο δυσδιάκριτος και λιγότερο ορατός και αναγνωρίσιμος αλλά όχι λιγότερο καταστρεπτικός για την ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια. (Anderson and Taylor, 2006). Αποτελεί πτυχή του δομικού ρατσισμού. Εκφράζεται σε όλα τα υποσυστήματα της κοινωνίας (εργασία, εκπαίδευση, υγεία) και

ενισχύει τον κοινωνικό ρατσισμό. Αποτελεί εμπόδιο κοινωνικής ένταξης στους θεσμούς (Ζαϊμάκης 2002).

Ο δομικός ρατσισμός που αναφέραμε παραπάνω, χρησιμοποιείται για να περιγράψει τους τρόπους με τους οποίους η ιστορία, η ιδεολογία, οι δημόσιες πολιτικές, οι θεσμικές πρακτικές, και ο πολιτισμός αλληλεπιδρούν για να διατηρήσουν μια φυλετική ιεραρχία που επιτρέπει στα προνόμια να συνδέονται με τη λευκότητα και τα μειονεκτήματα να συνδέονται με το χρώμα. Ο δομικός ρατσισμός προτείνει ότι τα άτομα δεν έχουν καμία δύναμη να επηρεάσουν την ευημερία τους. Τα άτομα δεν θα έπρεπε να έχουν ευθύνη για τις ζωές τους; (Fulbright-Anderson, 2005).

Η Colette Guillaumin αναφέρει τρία διαφορετικά είδη ρατσισμού και, συγκεκριμένα, το ρατσισμό: (α) ως συμπεριφορά που διαχέεται στις ανθρώπινες σχέσεις με διαφορετικό κάθε φορά πρόσωπο, όπως για παράδειγμα η ξενοφοβία, η εχθρότητα, η επιθετικότητα, οι διακρίσεις, ο κοινωνικός αποκλεισμός και τέλος η εξολόθρευση του «Άλλου» ως πολιτικό λόγο που εμφιλοχωρεί στις ομιλίες και στα προγράμματα κομμάτων και οργανώσεων με φυλετικές, σεξιστικές και γενικά εχθρικές προς τις μειονοτικές κοινωνικές ομάδες αντιλήψεις* και (γ) ως δομικό στοιχείο των νόμων του κράτους, όπως στην περίπτωση της ναζιστικής Γερμανίας την περίοδο 1933-1945 και του καθεστώτος άπαρτχάιντ στη Νότια Αφρική μέχρι πρόσφατα (κρατικός ρατσισμός) (Παπαδημητρίου).

Γενικότερα, οι σύγχρονες ή ανεπαίσθητες μορφές ρατσισμού αντανakλούν τον τρόπο οι άνθρωποι εκτονώνουν μια υποβόσκουσα αντιπάθεια που βασίζεται στην φυλή, μέσω της πίστης του, στην ισότητα μεταξύ των ομάδων. Αυτό επιτυγχάνεται με την αποφυγή ή άρνηση του ρατσισμού ζώντας χωριστά από άτομα διαφορετικής φυλής, αποφεύγοντας τη φυλή ως θέμα, αρνούμενοι ότι είναι ρατσιστές, αρνούμενοι ότι υπάρχουν άνισες ευκαιρίες λόγω φυλής, και άρα αντιτιθέμενοι σε νομοθεσίες θετικών δράσεων ή άλλα μέτρα αντιμετώπισης των άνισων ευκαιριών λόγω φυλής.

Ξενοφοβία

Διαπιστώνεται ότι από τις αρχές του περασμένου αιώνα η χώρα μας έχει αφενός δεχτεί και αφετέρου εξάγει μεγάλο αριθμό μεταναστών και επιπλέον έγινε μάρτυρας μιας από τις μεγαλύτερες ανταλλαγές πληθυσμών που έγιναν στην Ευρώπη τον 20ό αιώνα. Το αξιοσημείωτο είναι μάλιστα ότι αυτές οι μετακινήσεις πληθυσμών συνδέθηκαν στενά με την εθνικότητα και τη θρησκεία. Οι εμπειρογνώμονες, λοιπόν, με αυτή την αγνοημένη ιστορική παράμετρο, καταρρίπτουν τη γενικευμένη παραδοχή ότι η μετά το 1991 μετανάστευση είναι νέο φαινόμενο για τα ελληνικά δεδομένα, η οποία επιχειρεί να συγκαλύψει τόσο την ανεπιτυχή πολιτική του ελληνικού κράτους όσο και τις αρνητικές κοινωνικές αντιδράσεις. Με την ίδια σε βάθος χρόνου ιστορική μελέτη δίνεται και απάντηση στο κατά πόσο οι Έλληνες είναι ή δεν είναι ρατσιστές, αφού τόσο οι σύγχρονες πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων όσο και οι κοινωνικές αντιλήψεις είναι δέσμιες αυτού του παρελθόντος και έχουν κεντρικό άξονα τις κυρίαρχες παραδοχές για το πώς διαμορφώθηκε το ελληνικό έθνος. Με λίγα λόγια είναι ο εθνοκεντρισμός και η εθνικότητα, οι παράγοντες που ακόμη καθορίζουν τις αντιλήψεις μας για τη μετανάστευση, όπως διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο της ανταλλαγής πληθυσμών το 1922. Τότε, όπως και τώρα, οι «αλλογενείς» κάτοικοι της Ελλάδας θεωρούνταν απειλή για την κοινωνική σταθερότητα και την εθνική ομοιογένεια και ήταν κάθε άλλο παρά ευπρόσδεκτοι. Κι ακόμη «τότε όπως και τώρα η αναγωγή των προσφύγων σε δευτεροκλασάτους κατοίκους - κι ας ήταν πολύ επιτυχημένοι οικονομικά στην Ανατολή- τους καθιστούσε μια απελπισμένη και εκμεταλλεύσιμη εργατική δύναμη από την οποία οι γηγενείς επωφελήθηκαν γενναιόδωρα». Με αυτά τα κριτήρια η αντίδραση των Ελλήνων στην απειλή που συνιστούν οι ξένοι περιγράφεται καλύτερα ως ξενοφοβία και έτσι εξηγείται η αλβανοφοβία της δεκαετίας του '90, η οποία με τη σειρά της έδωσε τη σκυτάλη στην ισλαμοφοβία που αρχίζει να διαμορφώνεται σήμερα. Η εθνικότητα αποτελεί αποφασιστικό

στοιχείο στη διαχείριση της μετανάστευσης, όπως καταδεικνύουν και άλλες μελέτες που περιλαμβάνονται στο ίδιο τεύχος. Συγκεκριμένα συγκρίνοντας την υποδοχή αλλογενών και ομογενών μεταναστών στην Ελλάδα συμπεραίνεται ότι οι μετανάστες με ελληνική εθνική καταγωγή έχουν προνομιακή μεταχείριση σε σχέση με τους υπόλοιπους με αποτέλεσμα τη σαφώς πιο επιτυχημένη ένταξή τους. (Σωτήρχου, Ελευθεροτυπία 2009)

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική κοινωνία έρχεται αντιμέτωπη με φαινόμενα ξενοφοβίας και φυλετικού εθνικισμού που τη γυρίζουν πίσω σε άλλες πιο σκοτεινές εποχές της Ιστορίας και σε πρακτικές που μόνο περήφανο δεν θα μπορούσαν να κάνουν το ανθρώπινο γένος.

Είναι αλήθεια ότι τα φαινόμενα αυτά δεν εμφανίστηκαν αιφνιδιαστικά εν μία νυκτί, αλλά οι γενεσιουργές αιτίες τους προϋπήρχαν, ενώ το φαινόμενο του ρατσισμού εκκολαπτόταν λάθρα στους κόλπους της κοινωνίας.

Εξάλλου, η Ελληνική κοινωνία δεν είναι άμοιρη των ευθυνών της για ό,τι έχει συμβεί. Ας μην ξεχνάμε ότι η Ελλάδα ήταν αυτή που επέτρεψε άκριτα όλο αυτό το μεταναστευτικό κύμα στην επικράτειά της και ότι οι ιδιώτες προσελάμβαναν εργατικό προσωπικό από την αλλοδαπή με σκοπό την οικονομική του εκμετάλλευση και την μείωση του κόστους, όταν μάλιστα οι ίδιοι οι Έλληνες δεν καταδέχονταν να εργαστούν σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, κατώτερα των προσδοκιών και των φιλοδοξιών τους. Από την άλλη, η οικονομική εξαθλίωση γεννά πάντα φαινόμενα εγκληματικότητας. Δημιουργήθηκε έτσι μία νοσηρή κατάσταση φαύλου κύκλου της οποίας απότοκο είναι τα σημερινά φαινόμενα της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Ωστόσο, ούτε και οι λεγόμενοι οικονομικοί μετανάστες είναι ανεύθυνοι για όσα έχει ζήσει η ελληνική κοινωνία: τα μαπαράζ ληστειών και οι δολοφονίες με ειδική τρόπο πολλές φορές δίχως σοβαρό οικονομικό αντίκρισμα έχουν εξοργίσει την ελληνική κοινωνία που ζητά εξυγίανση. Εντούτοις, αν και κανένας δεν διαφωνεί σε κάτι τέτοιο, αυτό

πρέπει να γίνει μέσα στα όρια του νόμου και της συντεταγμένης πολιτείας. Οι πρακτικές ξυλοδαρμών και διώξεων από πολίτες που δεν έχουν καμιά δικαιοδοσία μάλλον αμαυρώνουν την εικόνα της χώρας και γίνονται πρόξενοι αντιδράσεων παρά ωφελούν.

Η κατά κοινή ομολογία αποσύνθεση του πολιτικού συστήματος, η διαφθορά και το ψεύδος, η οικονομική ανασφάλεια λόγω της κρίσης και η εγκληματικότητα που έμοιαζε να μην είναι δυνατό να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, αφήνοντας τον πολίτη έκθετο και απροστάτευτο, ήταν αυτές που δημιούργησαν τέτοιου είδους κοινωνικές αντιδράσεις. (Κατσαρός, Ξενοφοβία και Ρατσισμός)

Ο Αλέν Τουρέν υποστηρίζει «Μέσα από την ξενοφοβία εκδηλώνεται ο φόβος για όποιον είναι διαφορετικός από μας όχι μόνο στη φυσική του μορφή, αλλά και στην κουλτούρα, τη θρησκεία ή τους τρόπους ζωής. Τα χαρακτηριστικά του άλλου, ωστόσο, είναι μόνον ένα πρόσχημα, για να μπορούμε να προβάλλουμε πάνω του τις δικές μας αγωνίες. Απορρίπτοντας τον άλλον για το ένα ή το ένα άλλο χαρακτηριστικό του, η ξενοφοβία θέτει σε κίνηση μια δυναμική η οποία φτάνει ακόμα και να αρνείται την ανθρωπιά του άλλου, χαρακτηρίζοντάς τον μη ανθρώπινο, επειδή είναι διαφορετικός από μας. Η απανθρωποποίηση του άλλου είναι μια από τις χειρότερες συνέπειες της ξενοφοβίας. Για τον ξενόφοβο γίνεται αδύνατο να ζήσει μαζί με τους άλλους, απέναντι στους οποίους λειτουργεί ένα αληθινό ταμπού. Οι άλλοι γίνονται αντιληπτοί ως ακάθαρτοι. Η παρουσία τους απειλεί την καθαρότητα μιας εξιδανικευμένης κοινότητας, η οποία επομένως πρέπει και να προστατευτεί. Ωθούμενος ως τις ακραίες συνέπειές του, ένας τέτοιος συλλογισμός παράγει τον ρατσισμό, δηλαδή την πιο ακραία μορφή της ξενοφοβίας.

Φυσικά, όποιος είναι ξενόφοβος κινείται πάντοτε σε ένα γενικό επίπεδο, στιγματίζοντας μια ολόκληρη κοινότητα, έστω και αν σε προσωπικό επίπεδο θα έχει έναν άραβα, σενεγαλέζο ή ρουμάνο φίλο, για να τον επιδεικνύει απορρίπτοντας κάθε κατηγορία για ξενοφοβία εναντίον του ιδίου. Η ξενοφοβία, βέβαια, γεννιέται και από μια κρίση

ταυτότητας, αλλά δεν ενισχύουμε την ταυτότητά μας καταπολεμώντας όποιον είναι διαφορετικός. Αντίθετα, η επίγνωση της ταυτότητάς μας μεγαλώνει μέσα από το διάλογο με τον άλλον που διαφέρει από μας. Σε κάθε περίπτωση, είναι αλήθεια ότι η ξενοφοβία γεννιέται όταν μια ταυτότητα αισθάνεται ότι κινδυνεύει από απειλές που δεν είναι άμεσα αναγνωρίσιμες.»

Επιπλέον, ένας ακόμη παράγοντας που μπορεί να δημιουργήσει τις συνθήκες για την ανάπτυξη ξενοφοβίας είναι ο ναρκισσισμός, η έντονη και υπερβολική προβολή και υποστήριξη της εθνικής ταυτότητας. Η ομάδα εκφράζει μοναδικότητα και ανωτερότητα και δεν έχει αντίληψη των πραγματικών συνθηκών. Η στάση αυτή «αποτελεί αμυντική διεργασία απέναντι σε αισθήματα αποδυνάμωσης, που προέρχονται από την απώλεια της αίσθησης του ελέγχου, κύρους εξουσίας και της αίσθησης του ανήκειν, απώλειες που απειλούν την ταυτότητα» (Δραγωνά, 1997: 86).

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η έρευνα γνώμης του Ευρωβαρόμετρου «Racism and Xenophobia in Europe» το 1997-2002 όπου περιγράφονται οι συμπεριφορές απέναντι στις μειονοτικές ομάδες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ποσοστό των ατόμων που διατίθενται αρνητικά προς τις μειονότητες είναι πολύ πιο πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, δεν εκδηλώνεται η επιθυμία να αποδεχτούν τους μετανάστες και τους θεωρούν υπαίτιους για την αύξηση της ανεργίας και της ανασφάλειας, που διακατέχει τον ελληνικό πληθυσμό (Γετίμης, 2003).

Ανίχνευση του ρατσισμού

Ο έκδηλος και απροκάλυπτος ρατσισμός (υποτιμητικά στερεότυπα, τα προσβλητικά επίθετα ή οι προσβολές σε σχέση με την εθνότητα του ατόμου στόχου, η εξύβριση, κατατρηγμένοι και επιθέσεις και οι διακρίσεις) είναι παράνομος και κοινωνικά μεμπτός γι' αυτό είναι και δύσκολο να εντοπιστεί. Οι περισσότεροι άνθρωποι στα περισσότερα πλαίσια δεν συμπεριφέρονται έτσι.

Η πρόκληση για την κοινωνική ψυχολογία, επομένως, είναι να μπορέσει να ανιχνεύσει το νέο ρατσισμό. Διάφορες κλίμακες συνδέονται με αναλύσεις των σύγχρονων και ανεπαίσθητων μορφών ρατσισμού. Ωστόσο, γενικά χρειάζονται μη παρεμβατικές μετρήσεις για να ανιχνευτεί ο ρατσισμός - διαφορετικά οι άνθρωποι ίσως να αποκρίνονται με κοινωνικά επιθυμητό τρόπο. Ένας τρόπος να μετρηθεί ο ρατσισμός είναι μέσω της κοινωνικής απόστασης – πόσο κοντά ο ένας στον άλλον, ψυχολογικά ή σωματικά, είναι πρόθυμοι να έρθουν οι άνθρωποι. Για παράδειγμα, οι ρατσιστικές στάσεις εξακολουθούν να υφίστανται σε πλαίσια μικρής κοινωνικής απόστασης (όπως ο γάμος), αν και ίσως να έχουν εξαλειφθεί σε σχέσεις μεγαλύτερης κοινωνικής απόστασης.

Ένα ακόμη πλαίσιο στο οποίο μπορεί να αναδυθεί ο υποβόσκον ρατσισμός αφορά περιπτώσεις όπου η προκατειλημμένη συμπεριφορά δεν μοιάζει εμφανώς με ρατσισμό. Οι Rogers και Prentice-Dunn (1981) έβαλαν λευκούς ή μαύρους συνεργούς να προσβάλουν λευκούς συμμετέχοντες (στην πολιτεία της Αλαμπάμα). Στους οποίους δόθηκε έπειτα η ευκαιρία να κάνουν ηλεκτροσόκ στον εκάστοτε συνεργό. Οι οργισμένοι λευκοί συμμετέχοντες (που είχαν δεχθεί τις λεκτικές προσβολές) υπέβαλαν τον μαύρο συνεργό σε ισχυρότερα ηλεκτροσόκ.

Ο ρατσισμός μπορεί επίσης να έρθει ακούσια στην επιφάνεια στη σχετικά αυτόματη νόηση των ανθρώπων. Ο Duncan (1976) έβαλε λευκούς φοιτητές στην Καλιφόρνια να παρακολουθήσουν στην τηλεόραση μια υποτιθέμενη ζωντανή συζήτηση μεταξύ ενός

μαύρου και ενός λευκού άνδρα. Η συζήτηση εξελίχθηκε σε διαφωνία κατά την οποία οι δύο άνδρες έσπρωχναν ελαφρά ο ένας τον άλλο. Όταν ο λευκός άνδρας έσπρωχνε τον μαύρο, η συμπεριφορά ερμηνευόταν ως «παιχνιδιάρικη»: μόνο 13 τοις εκατό των συμμετεχόντων την ερμήνευσαν ως βίαιη. Όταν ο μαύρος άνδρας έσπρωχνε τον λευκό, 73 τοις εκατό των συμμετεχόντων ερμήνευσαν την ενέργεια ως βίαιη.

Η γενική αρχή που διέπει αυτή τη διαδικασία για την ανίχνευση της προκατάληψης είναι ο αυτοματισμός. Τα στερεότυπα μπορεί να ενεργοποιούνται αυτόματα μέσω μιας κατηγοριοποίησης και η κατηγοριοποίηση μπορεί να προκύψει αυτόματα από κατηγορικές νύξεις. Αν οι νύξεις ή οι κατηγορίες δεν προσλαμβάνονται συνειδητά, τότε τα άτομα δεν μπορούν να έχουν παρά μικρό μόνο έλεγχο πάνω στο εκάστοτε στερεότυπο.

Η έννοια του αυτοματισμού σχετίζεται με την αντίληψη ότι οι κατηγορίες και τα στερεότυπα χαρακτηριστικά τους συνδέονται με λανθάνοντα τρόπο στη μνήμη. Επομένως, συγκαλυμμένος ρατσισμός μπορεί να ανιχνευτεί με μη παρεμβατικές μετρήσεις που αποκαλύπτουν λανθάνοντες στερεότυπους συσχετισμούς.

Έρευνες έχουν δείξει πως ο ρατσισμός μπορεί πολύ ανεπαίσθητα και εντελώς ακούσια να ενσωματωθεί στις λέξεις που χρησιμοποιούμε, στον τρόπο που εκφραζόμαστε και στον τρόπο που επικοινωνούμε με τις φυλετικές ομάδες και σε σχέση με αυτές. Ένα παράδειγμα της σχολαστικής προσήλωσης στη λεπτομέρεια που μπορεί να βρεθεί σε κάποιες από αυτές τις έρευνες είναι η μακροσκελής ανάλυση του Teun van Dijk αναφορικά με την αυθόρμητη καθημερινή ομιλία μεταξύ λευκών στην Ολλανδία και στη νότια Καλιφόρνια που αναφέρεται σε άλλες φυλές (πχ στους μαύρους, στους Ινδούς, στους Βορειο-αφρικανούς, στους Ισπανόφωνους στους Ασιάτες). Ένα σύνολο 180 συνεντεύξεων ανοιχτής διάρθρωσης που διεξήχθησαν μεταξύ του 1980 και του 1985 αναλύθηκαν ποιοτικά για να δείξουν πως ενσωματώνεται και αναπαράγεται ο ρατσισμός στην καθημερινή ομιλία.

Συνοπτικά, αν και τόσο ο απροκάλυπτος ρατσισμός όσο και η εθνοτική προκατάληψη είναι και παράνομες και ηθικά κατακριτέες εκδηλώσεις και οι περισσότεροι άνθρωποι σκέφτονται και δρουν σύμφωνα με την θέση αυτή, ένα μακρύ ιστορικό τέτοιων προκαταλήψεων δεν μπορεί αν επαλειφθεί τόσο εύκολα. Τα μικρόβια του ρατσισμού υπάρχουν ακόμα και ο ρατσισμός μπορεί να εντοπιστεί σε διάφορες ανεπαίσθητες μορφές.

Ένα τελευταίο σημαντικό ζήτημα που αξίζει να υπογραμμιστεί είναι ότι, αν και έρευνες υποστηρίζουν ότι η απροκάλυπτη διάκριση μπορεί να φθίνει σε πολλές Δυτικές δημοκρατίες, αυτό δεν σημαίνει ότι οι κοινωνικές επιπτώσεις δεκαετιών και αιώνων ρατσισμού θα αλλάξουν τόσο γρήγορα. Για παράδειγμα, αν και οι στάσεις απέναντι στους μαύρους έχουν βελτιωθεί δραματικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι πέντε ετών, η σωματική, υλική και πνευματική δυσχερής κατάσταση των μαύρων με μεγάλο μέρος της Ευρώπης δεν έχει συμβαδίσει με αυτή τη βελτίωση. (βιβλίο 1)

Αίτια

Τα αίτια του ρατσισμού είναι ποικίλα και λίγο πολύ γνωστά σε όλους από το παρελθόν. Η έλλειψη ανθρωπιστικής παιδείας και η πνευματική φτώχεια είναι από τα σημαντικότερα αίτια του φαινομένου αυτού. Από την στιγμή που τα άτομα δεν διδάσκονται την αξία της ισότητας, της δικαιοσύνης, της ειρήνης, του σεβασμού τότε είναι πολύ εύκολο να παρασυρθούν από ρατσιστικές αντιλήψεις. Το μορφωτικό επίπεδο είναι από τους κύριους παράγοντες που περιορίζει το πνευματικό επίπεδο του ατόμου, με αποτέλεσμα την εύκολη χειραγώγηση τους και την εύκολη υιοθέτηση των ρατσιστικών στερεοτύπων.

Άλλη μια αιτία της εξάπλωσης του ρατσισμού είναι τα οικονομικά συμφέροντα, δηλαδή, οι κάθε είδους πολιτικές σκοπιμότητες όπως οι επεκτατικές βλέψεις μιας χώρας σε βάρος άλλης ή η έντεχνη μετάθεση ευθυνών για την πράξη σοβαρών οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων σε συγκεκριμένες ομάδες, πχ οι μετανάστες μιας χώρας κατηγορούνται για την έξαρση της ανεργίας καθώς και της εγκληματικότητας ενώ στην ουσία ευθύνεται η ανικανότητα της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας να δώσει λύσεις.

Κάποιες άλλες προσεγγίσεις θεωρούν τον ρατσισμό ως εγγενή εξελικτικό μηχανισμό. Οι εξελικτικοί ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι όπως όλα τα ζώα, και συνεπώς και οι άνθρωποι, τείνουν να διάκινται θετικότερα προς οργανισμούς που είναι γενετικά παρόμοια και να εκδηλώνουν φόβο απέναντι σε γενετικά.

Έτσι, θα έλεγε κανείς, ότι κάποιες μορφές ρατσισμού, είναι τμήμα του βιολογικού μας μηχανισμού και ως αποτέλεσμα της τάσης μας να προστατευθούμε από ομάδες και άτομα που διαφέρουν γενετικά από εμάς. Ωστόσο, αυτή η θεώρηση δεν παρέχει επαρκή ερμηνεία. Συγκεκριμένα δεν μπορεί να ερμηνεύσει την προκατάληψη όταν αυτή εκδηλώνεται απέναντι σε ομάδες που δεν ορίζονται με βάση κάποιο γενετικό χαρακτηριστικό των

μελών της. Ορισμένοι κοινωνικοί ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι, τουλάχιστον εν μέρει, ο ρατσισμός είναι αποτέλεσμα μάθησης. Ο Tejfel (1981), για παράδειγμα θεωρεί ότι το μίσος και η καχυποψία απέναντι σε μία ομάδα μαθαίνονται πολύ νωρίς στη ζωή, πριν ένα παιδί έχει επαρκής γνώση για τα μέλη της. Η έρευνα των Barrett και Short (1992) υποστηρίζει την άποψη του Tejfel. Στην έρευνα αυτή πήραν μέρος παιδιά ηλικίας πέντε έως δέκα ετών από τις Η.Π.Α. Παρόλο που τα παιδιά αυτά δεν είχαν αρκετές γνώσεις για την Ευρώπη, είχαν ωστόσο σαφές προτιμήσεις για τους λαούς της. Οι Γάλλοι, οι Ισπανοί, οι Ιταλοί ήταν οι πιο δημοφιλείς, ενώ οι Γερμανοί ήταν ο λιγότερος δημοφιλής λαός. (Κοκκινάκη, 2006)

Συνέπειες

Ο ρατσισμός, σαν κοινωνικό φαινόμενο, έχει επιπτώσεις όχι όνο για τα θύματα αλλά και για ολόκληρη την κοινωνία, καθότι τόσο θύτες αλλά και θύματα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της. Όσον αφορά τα θύματα των ρατσιστικών επιθέσεων, οι επιπτώσεις αφορούν τον ψυχολογικό τομέα, καθώς δημιουργούνται ψυχολογικά προβλήματα, αισθήματα μειονεξίας, διαρκής ανασφάλεια και άγχος και αισθήματα φόβου στις διαπροσωπικές σχέσεις. Παράλληλα, δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες της ζωής τους, αισθάνονται περιθωριοποιημένοι και έξω από τις πολιτικές εξελίξεις.

Όλες αυτές όμως οι ατομικές αρνητικές επιπτώσεις του ρατσισμού, αναγάζονται σε επιπτώσεις ολόκληρης της κοινωνίας καθώς ενεργοποιούν ένα «ντόμινο» εξελίξεων. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί αποκλεισμοί, οδηγούν στην δημιουργία γκέτο εντός της κοινωνίας, η έλλειψη ή μάλλον η άρνηση, διαλόγου και συνεργασίες μεταξύ των διαφορετικών φυλών που αποτελούν μια κοινωνία, αποτελεί τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία. Η βία, η αναρχία, η εγκληματικότητα διαλύουν την κοινωνική συνοχή. Έτσι οδηγούμαστε σε φανατισμό, διαιώνιση του εθνικισμού και σε κοινωνικές κρίσεις και συγκρούσεις, με αποτέλεσμα τον πνευματικό σκοταδισμό όλης της κοινωνίας.

Ο ρατσισμός λοιπόν, όπως συμπεράνουμε είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο με αμφίδρομη – κυκλική διαδρομή, δηλαδή δεν έχει σημασία από ποιον ξεκίνησε και για ποιο λόγο αλλά το σίγουρο είναι ότι λειτουργεί σαν «μπούμεραγκ» και τα αποτελέσματα θα επηρεάσουν και τον ίδιο τον θύτη.

Ο ρατσισμός στην Ελλάδα

Η στάση των Ελλήνων «απέναντι στις εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες χαρακτηρίζεται από πνεύμα ανοχής και ξενοφιλίας και στερείται, κατά κανόνα, φυλετικών προκαταλήψεων». Εξαιρέση αποτελούν ορισμένες, σχετικά ασήμαντες, ακροδεξιές οργανώσεις, ο πολιτικός λόγος των οποίων εμπεριέχει «ρατσιστικά στοιχεία που εκφράζονται κυρίως με τον εκθειασμό της ανωτερότητας της ελληνικής φυλής αλλά και, μερικές φορές, με επιθετικό αντισημιτισμό»

Πράγματι, στη χώρα μας μέχρι πριν λίγα χρόνια ακόμη και αυτή η έννοια του ρατσισμού ήταν σχεδόν άγνωστη στο ευρύ κοινό. Το γεγονός όμως ότι δεν εμφανίστηκαν μέχρι τώρα έντονα φαινόμενα ρατσισμού δεν σημαίνει πως και στο μέλλον η κατάσταση θα παραμείνει η ίδια, δεδομένου ότι η ανεκτικότητα των Ελλήνων μόλις τώρα δοκιμάζεται, καθώς εκατοντάδες χιλιάδες αλλοδαποί, κυρίως οικονομικοί πρόσφυγες, συρρέουν τα τελευταία χρόνια στη χώρα αναζητώντας εργασία.

Κλασική περίπτωση μειονότητας που ζει κάτω από συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και γίνεται συχνά αντικείμενο ρατσιστικής συμπεριφοράς είναι οι Τσιγγάνοι. Ως γνωστόν, η Ελλάδα είναι εδώ και πολλούς αιώνες χώρα μόνιμης διαμονής Τσιγγάνων. Από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι και το 1978, για την ελληνική πολιτεία οι Τσιγγάνοι θεωρούνταν «ανιθαγενείς αγνώστου υπηκοότητας» και ζούσαν στο περιθώριο χωρίς ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Ακόμη και σήμερα το 10-15% του τσιγγάνικου πληθυσμού δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια. Δεκάδες χιλιάδες Τσιγγάνοι θεωρούνται από το επίσημο κράτος λίγο ή πολύ ανύπαρκτοι, καθώς δεν διαθέτουν τα απαραίτητα επίσημα έγγραφα και συνεπώς δεν είναι δυνατόν να εξυπηρετηθούν από τις δημόσιες υπηρεσίες. Καθώς στερούνται της ιδιότητας του πολίτη, δεν έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι και με την έννοια αυτή δεν συμμετέχουν στην πολιτική ζωή του τόπου δεν παίρνουν επιδόματα για τα παιδιά τους, δεν διαθέτουν κοινωνική ασφάλιση,

δεν μπορούν να ταξιδέψουν στο εξωτερικό ή να αποκτήσουν δίπλωμα οδήγησης, άδεια μικροπωλητή κ.λπ.

Σε σχέση με τους μαύρους η συμπεριφορά των Ελλήνων είναι διαφορούμενη. Ενώ ο φυλετικός ρατσισμός ως ιδεολογία είναι σχεδόν ανύπαρκτος στην Ελλάδα, στο επίπεδο της ατομικής συμπεριφοράς πολλοί Έλληνες χρησιμοποιούν, όταν αναφέρονται στους μαύρους, έναν έντονα απαξιωτικό λόγο («αραπάδες»). Στα λαϊκά κυρίως στρώματα η εικόνα του μαύρου χρησιμοποιείται συχνά ως μέσον εκφοβισμού των μικρών παιδιών («μπαμπούλας»), ενώ τα «ανέκδοτα» που κυκλοφορούν μεταξύ των Ελλήνων βρίθουν προκαταλήψεων. Ιδιαίτερα προσφιλείς είναι οι αναφορές στην πρωτόγονη υπερσεξουαλικότητα των μαύρων.

Ιδιαίτερα αρνητική είναι η στάση των Ελλήνων απέναντι στους Αλβανούς που αποτελούν και τη μεγαλύτερη ομάδα αλλοδαπών στη χώρα. Πολλοί Έλληνες θεωρούν ότι οι Αλβανοί είναι «εγκληματικά στοιχεία», «βρόμικου» κ.λπ., και ότι γενικά είναι ανίκανοι να προσαρμοστούν στα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας. Δείγμα πολιτιστικής απόρριψης των Αλβανών αποτελεί μεταξύ άλλων η συνήθεια των Ελλήνων να τους δίνουν ελληνικά ονόματα, πρακτική την οποία αποδέχονται τελικά και οι ίδιοι, προκειμένου να συνυπάρξουν με τους ντόπιους. Οι Αλβανοί είναι δηλαδή εξαναγκασμένοι να «διαπραγματεύονται» καθημερινά την ανθρώπινη υπόστασή τους, προκειμένου να γίνουν κοινωνικά αποδεκτοί.

Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, περίπου, η ξενοφοβία ήταν σχεδόν άγνωστη στην Ελλάδα, αφού οι τροχιές των Ελλήνων εργαζόμενων και των μεταναστών που ζούσαν στη χώρα σπάνια συναντιόνταν, μια και η ανεργία κυμαινόταν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα και οι θέσεις εργασίας δεν αποτελούσαν ακόμη αντικείμενο έντονου ανταγωνισμού μεταξύ ντόπιων και ξένων. Όσο ο αριθμός των μεταναστών ήταν περιορισμένος, η κοινωνική τους περιθωριοποίηση δεν ήταν τόσο εμφανής, όπως συμβαίνει σήμερα, γι' αυτό και η

ελληνική κοινωνία αντιμετώπιζε την παρουσία τους σχετικά αδιάφορα. Με τη μαζική είσοδο οικονομικών και πολιτικών προσφύγων από το 1989 και μετά, η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών, γεγονός που επέδρασε καταλυτικά στη συμπεριφορά των Ελλήνων απέναντι στους ξένους. (Παπαδημητρίου)

Ένας λόγος που μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη ξενοφοβικών στάσεων είναι ο εθνοκεντρισμός, δηλαδή «την τάση να τοποθετείται στο επίκεντρο η οικεία ομάδα για κάθε είδος κρίσης και αξιολόγησης, καθώς και να αξιολογούνται και άλλες ομάδες μόνο αναφορικά με αυτήν» (Mummenday, 1999: 43).

Για να δικαιολογήσουν τη μεταστροφή της ελληνικής κοινωνίας σε σχέση με την αντιμετώπιση των μεταναστών, πολλοί επικαλούνται την έξαρση της εγκληματικότητας στη χώρα μας για την οποία καθιστούν υπεύθυνους τους αλλοδαπούς και κυρίως τους Αλβανούς.

Το γεγονός ότι δεν υπήρξαν στο παρελθόν φαινόμενα ρατσισμού στη χώρα μας δεν οφείλεται βέβαια, όπως ορισμένοι αρέσκονται να πιστεύουν, στον εγγενή αντιρατσισμό των Ελλήνων, αλλά στην έλλειψη εξωτερικών ερεθισμάτων. Όσο οι ξένοι επισκέπτονταν την Ελλάδα με την ιδιότητα του τουρίστα, προερχόμενοι στη συντριπτική τους πλειονότητα από τις ευημερούσες χώρες της Δύσης, όχι μόνον ήταν ευπρόσδεκτοι αλλά και αποτελούσαν αντικείμενο θαυμασμού, καθώς οι περισσότεροι Έλληνες ζούσαν ακόμη κάτω από συνθήκες φτώχειας, ενώ δεν ήταν λίγοι εκείνοι που θεωρούσαν τους Ευρωπαίους «ανώτερους» και ήθελαν να τους μιμηθούν. Η σχέση των Ελλήνων με τους ξένους άλλαξε άρδην με την άφιξη των μεταναστών από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και κυρίως από τη γειτονική Αλβανία. Τελευταία, τα πράγματα φαίνεται να αντιστρέφονται: στη συνείδηση πολλών Ελλήνων το αίσθημα «κατωτερότητας» σε σχέση με τους Ευρωπαίους τείνει να αντικατασταθεί από το αίσθημα «ανωτερότητας» απέναντι στους μετανάστες.

Ωστόσο, ο κίνδυνος ρατσιστικοποίησης της ελληνικής κοινωνίας στο εγγύς μέλλον είναι υπαρκτός, αν δεν ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπιση της μαζικής ανεργίας των ντόπιων και των μεταναστών.

Στην Ελλάδα η εξέλιξη της Άκρας Δεξιάς εμφανίζει ορισμένες ιδιοτυπίες. Συγκεκριμένα, ένα μέρος της αποτελείται από άτομα που διαπνέονται από φιλομοναρχικές ιδέες, η επιρροή των οποίων φθίνει συνεχώς, ενώ ένα δεύτερο κομμάτι συγκεντρώνει τους νοσταλγούς του δικτατορικού καθεστώτος του 1967. Το τρίτο μέρος, τέλος, που είναι όχι μόνο το δυναμικότερο αλλά και το πλέον οργανωμένο, συγκεντρώνει στους κόλπους του νεοναζιστές όλων των αποχρώσεων.

Ηγετικό ρόλο μεταξύ των ομάδων αυτών διεκδικεί η οργάνωση «Χρυσή Αυγή», στελέχη της οποίας έχουν κατηγορηθεί κατά καιρούς για συμμετοχή σε βίαια επεισόδια με θύματα μετανάστες ή/και μέλη αριστερών οργανώσεων. (Παπαδημητρίου)

Αυτά έγραφε μεταξύ άλλων, ο Παπαδημητρίου το 1999, μια δεκαετία και κάτι πριν, όταν ακόμα η «Χρυσή αυγή» ήταν ακόμα άγνωστη στην μεγαλύτερη μερίδα των ψηφοφόρων της ελληνικής κοινωνίας. Σήμερα 14 ολόκληρα χρόνια μετά ο πολιτικός χάρτης της Ελλάδας έχει αλλάξει ριζικά, σε σημείο που αν κάποιος έλεγε το 1999 ότι θα συνέβαινε δεν επρόκειτο να τον λάμβαναν στα σοβαρά. Ο δικομματισμός δεν υπάρχει πια, το κόμμα που εξέφραζε την σοσιαλιστική μερίδα της χώρας βρίσκεται στα τάρταρα, η ΝΔ είναι το κυβερνών κόμμα μαχόμενη με τον ΣΥΡΙΖΑ για την διακυβέρνηση της διαλυμένης (σχεδόν) χώρας ενώ το ακροδεξιό κόμμα της «Χρυσής Αυγής» έχει αναδειχθεί σε τρίτη δύναμη αντανakλώντας ένα μεγάλο ποσοστό της κοινωνίας στο ελληνικό κοινοβούλιο. Οι ρατσιστικές επιθέσεις είναι σε έξαρση καθώς και η εγκληματικότητα και υπάρχει η αίσθηση ότι για κάθε έγκλημα που έχει διαπραχθεί από κάποιον αλλοδαπό θα πρέπει να υπάρξει απάντηση προς τους ομοεθνείς τους. Τελευταίο παράδειγμα ρατσιστικής βίας, η επίθεση εθνικιστών σε ένα 14χρονο αλλοδαπό αγόρι που έπαιζε στην αυλή του σπιτιού του

χαράζοντας του με μαχαίρι όλο το πρόσωπο καθώς και την ναζιστική σβάστικα στο μέτωπο. Μήπως λοιπόν φταίει όντως η οικονομική κρίση και ο ανταγωνισμός μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών για μια θέση εργασίας που έχουν οδηγήσει τους Έλληνες σε αυτές τις συμπεριφορές ή μήπως ο ρατσισμός είναι ένα χαρακτηριστικό του «γενετικού μας κώδικα» το οποίο απλά ξεπροβάλλει υπό συγκεκριμένες συνθήκες;

Μόνιμες διαστάσεις κινδυνεύει να λάβει το φαινόμενο του ρατσισμού στην Ευρώπη εξαιτίας κυρίως της οικονομικής κρίσης, σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (ECRI). Τα κρούσματα ρατσισμού και ξενοφοβίας ολοένα αυξάνονται στις ευρωπαϊκές χώρες, όπως επισημαίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (ECRI), που παρακολουθεί την εξέλιξη των ρατσιστικών κρουσμάτων στα 47 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ανησυχητικό είναι πλέον το φαινόμενο του αναθεματισμού της διαφορετικότητας, αλλά και των ρατσιστικών επεισοδίων στις μέρες μας. Ρατσιστικές συμπεριφορές ή απειλές ρατσιστικής συμπεριφοράς συναντάμε πλέον σε διάφορες δραστηριότητες της ζωής μας. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συχνά βομβαρδίζουν με περιστατικά που σε αρκετές περιπτώσεις υποκρύπτεται ή διαγιγνώσκεται υπόβαθρο ρατσιστικών διαθέσεων. Η οικονομική κρίση, η ανεργία, η πτώση των αξιών και των ιδεολογιών, η έκπτωση ηθικής, ο συνεχής ανταγωνισμός στην καθημερινότητα συντείνουν στην αύξηση του φαινομένου. Για την αύξηση της εγκληματικότητας και για την ανεργία κατηγορούνται στερεότυπα, ως αποδιοπομπαίοι τράγοι, οι «συνήθεις ύποπτοι», οι αλλοδαποί και οι οικονομικοί μετανάστες. Η χώρα μας βρίσκεται σε ένα κρίσιμο γεωγραφικό σταυροδρόμι. Συνδέει τρεις (3) ηπείρους με διαφορετικό πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο. Την ανεπτυγμένη δυτική Ευρώπη, την παραδοσιακή Ανατολή και την υπανάπτυκτη Αφρική.

Ίσως σε μια άλλη εποχή αυτό να αποτελούσε σημείο αναφοράς και μεταλαμπάδευσης πολιτισμού και γνώσης. Στη σημερινή ιστορική και οικονομική συγκυρία μάλλον προβλήματα προκαλεί. Πλέον, καθημερινά, πολλά άτομα από τις δυο ηπείρους «εισβάλλουν» απρόσκλητοι, ως μετανάστες στην χώρα μας, για να βρουν μια καλή δουλειά και να εξασφαλίσουν ένα άνετο και αξιοπρεπές μέλλον στα παιδιά τους. Αυτοί οι άνθρωποι, που ήρθαν στη χώρα μας για να διορθώσουν την ζωή τους, βρίσκονται αντιμέτωποι με μια άλλη πραγματικότητα. Συναντούν, από μια σημαντική μερίδα πολιτών, αρνητικά και επικριτικά σχόλια για την γλώσσα τους, την εμφάνισή τους, την διαφορετικότητα του χρώματός τους, ενώ και σε άλλες περιπτώσεις για την θρησκεία τους.

Μερικά από τα συνηθέστερα παραδείγματα ρατσισμού που συναντώνται στις ημέρες μας θα μπορούσαν να συνοψισθούν στις παρακάτω περιπτώσεις :

A) Μεροληπτική ή/και απαξιοτική αντιμετώπιση των αλλοδαπών, και κυρίως των έγχρωμων από τους λευκούς.

B) Αντικοινωνική αντιμετώπιση των μειονοτήτων ή των παρεπιδημούντων (που μένουν προσωρινά σε ένα τόπο) ατόμων (τσιγγάνοι, Αλβανοί, άτομα από τριτοκοσμικές χώρες).

Γ) Εθνικιστικές εξάρσεις και συσπειρώσεις, καθώς και αναβίωση ναζιστικών θεωριών.

Κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (ομοφυλόφιλοι, ναρκομανείς, άτομα με AIDS , άτομα με ειδικές ανάγκες). Δυστυχώς η άνοδος του εθνικισμού και του εθνικιστικού ρατσισμού είναι γεγονός. Μπορεί να οφείλεται σε πρόσκαιρες - επίκαιρες αιτίες, μπορεί και όχι, εντούτοις είναι γεγονός. Σε όλη την Ευρώπη κόμματα με ακροδεξιό προφίλ και λόγο, αυξάνουν τη δημοτικότητά τους, τα ποσοστά τους στις εκλογές και συμμετέχουν σε κυβερνήσεις. Πιο σοβαρό βέβαια είναι ότι υπάρχει μεγάλη μερίδα

ψηφοφόρων που επικροτούν και ενθαρρύνουν αυτές τις θέσεις. Η παγκοσμιοποίηση που «απειλεί» τον σύγχρονο πολίτη ταυτίζεται πλέον με τους ξένους μετανάστες σαν ρόλο αποδιοπομπαίου τράγου. Η Ελλάδα δεν θα μπορούσε στην σημερινή ιστορική συγκυρία να αποτελέσει εξαίρεση. Ομάδες προσώπων ή οργανώσεων, εθνικιστικού χαρακτήρα, που έχουν υιοθετήσει και ένα ακροδεξιό λόγο και προφίλ, χρησιμοποιούν ρατσιστικές, διαχωριστικές αντιλήψεις έναντι του ανθρωπισμού, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της κοινής συναντίληψης, υποστηρίζουν την ατομικότητα με φανατισμό έναντι της συλλογικότητας και της κρατικής δράσης υπέρ των φτωχών και των αδυνάτων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσίασε σήμερα το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, κατά τη διάρκεια της περιόδου Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2012, καταγράφηκαν 87 περιστατικά ρατσιστικής βίας εναντίον προσφύγων και μεταναστών, εκ των οποίων τα 83 έγιναν σε δημόσιους χώρους (πλατείες, δρόμους, μέσα μαζικής μεταφοράς). Η πλειονότητα των περιστατικών αφορά σωματικές επιθέσεις, ενώ στα 50 από αυτά τα περιστατικά υπήρξε βαριά σωματική βλάβη. Καταγράφηκαν επίσης δύο περιπτώσεις φθοράς ξένης ιδιοκτησίας και εμπρησμών εναντίον επιχειρήσεων ή κατοικιών αλλοδαπών, όπως ο εμπρησμός κομμωτηρίου Πακιστανού υπηκόου στη Μεταμόρφωση και η επίθεση με αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς σε συγκεκριμένο οίκημα που διαμένουν Σύροι πρόσφυγες στο Νέο Κόσμο.

Από τα 87 περιστατικά, τα 73 έγιναν στην Αθήνα -τον Άγιο Παντελεήμονα, την Πλατεία Αττικής, την Πλατεία Αμερικής και γύρω από την Ομόνοια- ενώ 5 περιστατικά έχουν καταγραφεί στην Πάτρα και 3 στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά. Τα θύματα τα οποία ήρθαν οικειοθελώς σε επαφή με τα μέλη του Δικτύου στο πλαίσιο της καταγραφής, ήταν 85 άνδρες και 2 γυναίκες, οι περισσότεροι από 18 έως 35 χρόνων, κυρίως από Αφγανιστάν, Μπαγκλαντές, Γουινέα, Πακιστάν και Σομαλία. Όσον αφορά το νομικό

καθεστώς των θυμάτων, ήταν 29 αιτούντες άσυλο, 2 αναγνωρισμένοι πρόσφυγες, 7 με άδεια παραμονής, ενώ 43 ήταν χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα ή υπό καθεστώς απέλασης.

Σύμφωνα πάντα με τις μαρτυρίες των θυμάτων, σε 48 περιστατικά οι δράστες συνδέονται με εξτρεμιστικές ομάδες. Σύμφωνα με τα καταγγελλόμενα οι δράστες κινούνται οργανωμένα σε ομάδες, φορούν συνήθως μαύρα ρούχα, στρατιωτικά παντελόνια, κράνη ή έχουν καλυμμένα τα πρόσωπά τους. Κινούνται με μοτοσικλέτες ή ως αυτόκλητες ομάδες πολιτοφυλακής, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις οι μάρτυρες ανέφεραν ότι αναγνώρισαν ανάμεσα στους δράστες των επιθέσεων άτομα που συνδέονται με τη Χρυσή Αυγή, είτε επειδή φόραγαν διακριτικά της οργάνωσης, είτε επειδή τα πρόσωπά τους συνδέονται με δημόσιες εκδηλώσεις της οργάνωσης στην περιοχή. Οι επιθέσεις γίνονται με όπλα, σιδηρολοστούς, πτυσσόμενα κλομπ, αλυσίδες, σιδηρογοθιές, μαχαίρια και σπασμένα μπουκάλια, ενώ πολλές φορές συμμετέχουν και μεγαλόσωμοι σκύλοι. Ειδική αναφορά γίνεται σε 15 περιστατικά όπου συνδέεται η αστυνομική με τη ρατσιστική βία. Γίνεται λόγος για περιστατικά όπου ένστολοι, κατά τη διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους, καταφεύγουν σε έκνομες ενέργειες και πρακτικές βίας, ή κακομεταχειρίζονται μετανάστες σε αστυνομικά τμήματα ή καταστρέφουν νομιμοποιητικά έγγραφα. Μόνο 11 θύματα ανέφεραν ότι έχουν προβεί σε επίσημες καταγγελίες στις αρμόδιες αρχές, ενώ 14 θα το επιθυμούσαν. Σε 22 περιπτώσεις τα θύματα υποστηρίζουν ότι επιχείρησαν να καταγγείλουν τα περιστατικά στην αστυνομία αλλά αντιμετώπισαν απροθυμία, ή αποθάρρυνση, και σε ορισμένες περιπτώσεις άρνηση στην πράξη των αστυνομικών αρχών να ανταποκριθούν. Σύμφωνα με το Δίκτυο Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, αυτά τα περιστατικά δεν είναι παρά η κορυφή του παγόβουνου, ενώ, όπως αναφέρεται, παρά τις εκκλήσεις στην ελληνική Πολιτεία να λάβει μέτρα, δεν έχει υπάρξει η ανάλογη

ανταπόκριση. Κανένας από τους δράστες των βίαιων ρατσιστικών επιθέσεων δεν έχει καταδικαστεί από τη δικαιοσύνη μέχρι σήμερα.

Μέτρα κατά του ρατσισμού

Το πρόβλημα του ρατσισμού δεν αντιμετωπίζεται με νομοσχέδια, εξάλλου ο Ποινικός Κώδικας έχει διατάξεις που τιμωρούν τις ρατσιστικές πράξεις. Οι γενεσιουργές αιτίες πλέον είναι ολοφάνερες, η οικονομική κρίση και η αποδιάρθρωση της κοινωνίας, με την ηθική και πολιτιστική έκπτωση, εκτρέφουν τον ρατσισμό και συνακόλουθα το μεταναστευτικό συμβάλλει να εκδηλώνονται επικίνδυνα και εγκληματικά φαινόμενα, έχουν παρατηρηθεί πολλά στη χώρα μας τελευταία, με πρωταγωνιστές τις περισσότερες φορές τους ναζιστές μαυροχρυσουργίτες.

Ο ρατσισμός δεν έχει να κάνει μόνο με τους ξένους, έχει να κάνει με τη ρατσιστική συμπεριφορά στον άλλο, στον διαφορετικό και ξεκινάει και από τα παιδιά στο σχολείο, που πειράζουν ή ενοχλούν τον, π.χ., χοντρό μαθητή, τον κοντό, τον άσχημο, στο σύνολο της κοινωνίας εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως. Συνεπώς είναι θέμα παιδείας και πολιτισμού. Το αντιρατσιστικό σίριαλ συνεχίζεται σε επίπεδο επικοινωνιακό

Η βιαιότητα αυξάνεται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, την υφίστανται οι αδύναμοι. Αυτά που γίνονται σήμερα λέμε, εν πλήρη απορία και αγανάκτηση, πως δεν τα χωράει ο νους του ανθρώπου. Τόση βιαιότητα, τόσος ρατσισμός, τόση ξενοφοβία, τόση εκμετάλλευση, τόσος παραλογισμός. Αυτό σημαίνει πως ζούμε σε μια αρρωστημένη κοινωνία και χρειάζεται αγώνας εξανθρωπισμού των ανθρώπων.

Επίτιμος διδάκτορας του πανεπιστημίου Αθηνών και... διαγνωσμένος φιλέλληνας, ο Ντανιέλ Κον Μπεντί παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων και την αύξηση της μισαλλοδοξίας. «Ο ρατσισμός είναι ένα ευρωπαϊκό πρόβλημα με συγκεκριμένες εθνικές μορφές» υποστήριξε ο κ. Κον Μπεντί. «Μαζί με το λαϊκισμό και τον εθνικισμό, συναντάται παντού στην Ευρώπη, όμως προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία ότι στην Ελλάδα δραστηριοποιείται το πλέον ρατσιστικό και αντισημιτικό κόμμα. Η οικονομική κρίση φυσικά ενέτεινε αυτή την κατάσταση, όμως δεν τη δημιούργησε.

Πρόκειται για στοιχεία που προϋπήρχαν στην κοινωνία, όπως αντίστοιχα υπάρχουν στην Ολλανδία ή την Ιταλία». «Για την αντιμετώπιση του ρατσισμού πρέπει να συμβάλουν όλοι οι θεσμοί» συμπλήρωσε ο συμπρόεδρος της ομάδας των Ευρωπαίων Πρασίνων στο Ευρωκοινοβούλιο. «Η εκκλησία, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, όλοι πρέπει να θέσουν αυτό το ζήτημα, το οποίο δεν αντιμετωπίζεται μόνο με διαδηλώσεις. Πρέπει να κινητοποιηθούν οι πάντες – και αυτό συχνά δεν συμβαίνει. Μπορεί να θεσπιστεί ένας αντιρατσιστικός νόμος, όμως η δυσκολία έγκειται στο ότι υπάρχουν εκατομμύρια ανεπαίσθητες εκφάνσεις μισαλλόδοξου λόγου, όπως τα ανέκδοτα, τα οποία δεν μπορούν να απαγορευτούν νομοθετικά. Χρειάζεται πολλή δουλειά. Μιλάμε για μόνιμη κινητοποίηση και των θεσμών και των πολιτών».

«Σε ευρωπαϊκό επίπεδο» καταλήγει ο κ. Κον Μπεντί «επίσης πρέπει να υποστηρίξουμε όλες τις πρωτοβουλίες κατά του ρατσισμού και του αντισημιτισμού. Δεν μπορεί να φτιάξει κάποιος έναν ευρωπαϊκό νόμο, αλλά μπορεί να υποστηρίξει τις διαφορετικές πρωτοβουλίες». Μια από τις σημαντικότερες τεχνικές για την αναγνώριση και την κατανόηση του φαινομένου του ρατσισμού είναι το να καταγράφουν οι εκπαιδευτικοί τα σχετικά περιστατικά που παρατηρούνται στο σχολείο. Κάθε καταγραφή σχολικής πράξης αποτελεί σημαντικό κομμάτι της εκπαιδευτικής έρευνας. Ακολουθώντας αυτή τη λογική, εκπαιδευτική κατέγραψαν εμπειρίες σχετικά με τις επιπτώσεις που είχαν στο σχολικό περιβάλλον ο ρατσισμός και η υποψία ύπαρξης ρατσισμού. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση δυο παλιννοστούντων παιδιών, για τα οποία αποφασίστηκε να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της Ε΄ τάξης, αν και ήταν μεγαλύτερα σε ηλικία. Επρόκειτο για δυο αδέρφια, ιδιαίτερα ατίθασα και ζωνρά, τα οποία δεν είχαν πολλή όρεξη για σχολείο. Αδυνατούσαν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα και δημιουργούσαν αρκετά προβλήματα. Εντάχθηκαν στο σχολείο αλλά λίγες μέρες μετά σταμάτησαν να

παρακολουθούν τα μαθήματα. Οι επιλογές του εκπαιδευτικού που είχε αναλάβει τη συγκεκριμένη τάξη ήταν δύο: είτε να μην ασχοληθεί μαζί τους είτε να τα αναζητήσει. Τα βρήκε στην αυλή του σπιτιού τους να προσπαθούν να διορθώσουν ένα ποδήλατο. Κάθισε στην αυλή μπροστά σε ένα ποδήλατο. Την επόμενη φορά το μάθημα έγινε στην τάξη χωρίς κανένα πρόβλημα, γιατί τελειώνοντας θα έπαιρναν τα αυτοκόλλητα που τους έφερε ο εκπαιδευτικός για να στολίσουν το ποδήλατο. Ξεκίνησε μια ανθρώπινη σχέση. Μπορούσαν να βρίσκουν τον εκπαιδευτικό όποτε και όπου ήθελαν. Τον ρωτούσαν γι' αυτά που τους απασχολούσαν. Του είχαν εμπιστοσύνη. Τα παιδιά εξακολουθούσαν να είναι ατίθασα, αλλά δε δημιουργούσαν προβλήματα. Κανείς δεν τους μιλούσε άσχημα, έκαναν παρέα με όλους και, όταν κάτι τους συνέβαινε έβρισκαν το «δικό» τους εκπαιδευτικό. Είναι αλήθεια ότι δεν μπόρεσαν να μάθουν καλά Ελληνικά. Όταν τελείωσαν το Δημοτικό πήγαν στο Γυμνάσιο, αλλά μετά από λίγες βδομάδες διέκοψαν. Η διευθύντρια του Γυμνασίου τηλεφώνησε στον εκπαιδευτικό για να μάθει ποια μέθοδο είχε εφαρμόσει και τα δύο αυτά παιδιά είπαν ότι φεύγουν γιατί δεν έχουν τον Χ.

B) Καταπολέμηση του ρατσισμού μέσα από την εκπαίδευση

Κάθε σχολείο θα πρέπει να δίνει έμφαση στην αντιρατσιστική εκπαίδευση. Οι παρακάτω ιδέες προτείνονται για την πρόληψη και καταπολέμηση του ρατσισμού μέσω της διδασκαλίας στα σχολεία:

1. Γνώση στοιχείων κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής τη γνώση των οποίων οι άνθρωποι είναι δυνατόν να καταλήγουν σε λανθασμένα συμπεράσματα.
2. Έλεγχος κάποιων νοητικών διεργασιών, οι οποίες λαμβάνουν χώρα υπό την επίδραση θεσμών ιδεολογικού χαρακτήρα και είναι δυνατόν να οδηγούν στον υπερτονισμό ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών και σε λανθασμένες ομαδοποιήσεις ανθρώπων.

3. Αναγνώριση μηχανισμών δημιουργίας προκαταλήψεων μέσα από την οποία αναγνώριση να ανακαλύπτονται και να καταπολεμούνται προκαταλήψεις.
4. Αξιολόγηση δραστηριοτήτων ατόμων, οργανώσεων, αλλά και υπηρεσιών σε σχέση με την εμφάνιση ή αντίθετα, την καταπολέμηση του ρατσισμού.
5. Διάκριση της σχέσης των συστημάτων αξιών με το ρατσισμό, ώστε να μπορεί συνειδητά ο καθένας να διαμορφώσει τη συμπεριφορά του απέναντι στο ρατσισμό.

Περίληψη - Συμπεράσματα

Ο ρατσισμός, λοιπόν, εμφανίστηκε στο μεσοπόλεμο υποδηλώνοντας μια μορφή κοινωνικής διάκρισης. Για τον ρατσισμό έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί, όλα τους όμως έχουν σαν κοινή βάση την κοινωνική διάκριση σε βάρος μειονοτήτων.

Ο ρατσισμός έχει διάφορα είδη και κατηγορίες. Ρατσισμός αποστροφής, σύγχρονος, συμβολικός, παλινδρομικός, κλπ. Δυο όμως φαίνεται να είναι οι δύο μεγάλες υποκατηγορίες στις οποίες χωρίζεται: ο θεσμικός και ο δομικός. Ο μεν θεσμικός αναφέρεται σε πράξεις κυβερνήσεων ή φορέων, όπου με σκόπιμες είτε με έμμεσες κινήσεις περιορίζουν τα δικαιώματα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Ο δομικός δε, περιγράφει το πώς διάφοροι κοινωνικοί, και όχι μόνο, παράγοντες έχουν λειτουργήσει ώστε να δημιουργηθεί μια «φυλετική ιεραρχία» με το πέρασμα των χρόνων.

Η ξενοφοβία, είναι μια παράμετρος, η οποία είναι πάντα αλληλένδετη με τον ρατσισμό και την οικονομική κρίση. Η ξενοφοβία γεννιέται από την κρίση ταυτότητας σύμφωνα με τον Αλέν Τουρέν. Παρόλα αυτά, και οι ίδιοι οι οικονομικοί μετανάστες δεν είναι άμοιροι ευθυνών καθότι πολλά ειδεχθή εγκλήματα και δολοφονίες έχουν διαπραχτεί και μάλιστα με ειδεχθές τρόπο.

Οι ειδικοί ψάχνουν τρόπο να αναγνωρίζουν τον ρατσισμό στις έκδηλες μορφές αλλά και στις άδηλες. Αυτό είναι μια πρόκληση για την κοινωνική ψυχολογία. Έρευνες έχουν δείξει ότι ο αυτοματισμός αποκαλύπτει λανθάνοντες στερεότυπους μηχανισμούς. Με το πέρασμα των χρόνων, διάφορα αίτια έχουν αποκαλυφθεί ως υπεύθυνα για την γέννηση και εξάπλωση του ρατσισμού, όπως η έλλειψη ανθρωπιστικής παιδείας και πνευματικής φτώχειας, τα οικονομικά προβλήματα κα.

Ο ρατσισμός, όμως, δεν είναι ένα «αθώο» κοινωνικό φαινόμενο. Επιφέρει μαζί του συνέπειες οι οποίες επηρεάζουν, όχι μόνο τον θύτη και το θύμα αλλά ολόκληρη την κοινωνία.

Η Ελλάδα του σήμερα δεν θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση από ένα πανευρωπαϊκό φαινόμενο. Όπως και στις υπόλοιπες χώρες, έτσι και στη χώρα μας, το ακροδεξιό κόμμα γνωρίζει ιδιαίτερα ασυνήθιστη άνοδο ενώ τα κρούσματα ρατσιστικής βίας και επιθέσεων εναντίον κάθε λογής αλλοδαπών μεταναστών έχουν αυξηθεί ραγδαία. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα θύματα ανέφεραν ότι οι διώκτες τους, φορούσαν διακριτικά του κόμματος ή ήταν μέλη του, γνωστά από τα ΜΜΕ που παρακινούσαν τα επεισόδια.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, από όλα αυτά που προαναφέρθηκαν ότι ο ρατσισμός είναι ένα «αυτοκαταστροφικό» φαινόμενο το οποίο συνταράζει συθέμελα την κοινωνία που τον αναπαραγάγει ειδικότερα στην σημερινή εποχή των κοινωνικών ανασχηματισμών ή συνεχών μετακινήσεων μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η σύγχρονη επιστήμη οφείλει να κατανοήσει τις αιτίες των μετακινήσεων, να κατανοήσει τους λόγους της άρνησης των γηγενών κατοίκων και να ασχοληθεί με τα ανθρώπινα προβλήματα των πολιτισμικά διαφοροποιημένων ανθρώπινων συνόλων.

Γι' αυτό ειδικά οι κοινωνικοί ψυχολόγοι που ασχολούνται με το φαινόμενο του ρατσισμού θα πρέπει να συνεργαστούν ώστε να προλάβουν την εξάπλωση του, πάντα με γνώμονα το σεβασμό στο πολιτισμικό πλαίσιο και τις ιδιόμορφες ανάγκες υγείας κάθε πληθυσμού.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Γαλάνης Γ.Ν., Moser Η.(επιμ.), Εισαγωγή στην Πολιτική Ψυχολογία. Σύγχρονες τάσεις στη διεθνή έρευνα, Νομικός Μ.Δ.(μτφ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση

Γετίμης Π., Πετρινιώτη Ξ. (2003) Έρευνα για την ανίχνευση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στελέχη του Δημόσιου στην εξυπηρέτηση των μεταναστών παλινοστούτων-προσφύγων, Αθήνα: Πολις

Γκίκας, Σ. (1994) Κοινωνικά Προβλήματα, Αθήνα: Σαββάλας.

Γιαλκέτσης Θ. «Πως γεννιέται η ξενοφοβία», Ελευθεροτυπία 2009

Δραγανά Θ.,(1997), Όταν η εθνική ταυτότητα απειλείται: ψυχολογικές στρατηγικές αντιμετώπισης -Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση, Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Ζαϊμάκης, Γ. (2002) Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες: ανάπτυξη, συλλογική δράση, πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κατσαρός Χ. «Ξενοφοβία και Ρατσισμός»

Κοκκινάκη Φ. (2006), Κοινωνική Ψυχολογία: Εισαγωγή στην κοινωνική συμπεριφορά, Αθήνα, Εκδόσεις: Τυπωθήτω

Παπαδημητρίου Ζ. (2000), Ο ευρωπαϊκός ρατσισμός, εισαγωγή στο φυλετικό μίσος. Ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη. Αθήνα, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα

Παπαχρήστος Δημήτριος «Η αντιμετώπιση του ρατσισμού» Έθνος 25/5/2013

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Anderson, J. και Taylor, C. (2006) What is Institutional Racism?,

Better, S. (2002) Institutional Racism: A Primer on Theory and Strategies for Social Change

Hogg M.A., Vaughan M.G. Κοινωνική Ψυχολογία, Επιμέλεια: Χαντζή Αλ. Εκδόσεις Gutenberg

Horton D.H., Sykes L.L.(2001) Reconsidering wealth, status, and power: Critical Demography and the measurement of racism

Mosse G.L.(1995), «Racism and Nationalism», Nations and Nationalism,

Mummenday, A.(1999), Ξένοι στο κάτοπτρο των κοινωνικών προκαταλήψεων